

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ВИТОКІВ ЄРЕТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ «РУССКОГО МІРА»

SOME THOUGHTS ON THE ORIGINS OF THE HERETICAL IDEOLOGY OF THE "RUSSIAN WORLD" (RUSSKI MIR)

Повномасштабна та нічим не виправдана війна московії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., змінила не тільки нас, українців, але напевно і весь світ із його розумінням безпеки та свободи. Сьогодні всі ми чітко бачимо, хто брат, а хто ворог; хто допомагає Україні, а хто бажає стерти її з лиця землі. Крім засудження військової агресії, терору та геноциду, інтелектуали всього світу почали шукати відповіді на причини війни. Так з'явилася декларація від 15 березня 2022 р., яка об'єднала понад 1500 знаних богословів і дослідників релігії – православних, католиків, протестантів, – які засудили ідеологію «русского міра», що, будучи єретичним вченням, не має нічого спільного з Євангельською істиною. Одним із перших, хто порушив це питання ще 28 лютого 2022 р., був знаний богослов, професор систематичного та порівняльного богослів'я кафедри теології й релігієзнавства Ексетерського

Статтю присвячено актуальному питанню, яке виникло не сьогодні, але значно загострилося з часу повномасштабного вторгнення росії в Україну. Ідеологія «русского міра», маючи свої витоки в московській патріархії, разом із тим не має нічого спільного з Православною Церквою. Здійснено спробу показати імперські амбіції кремля щодо завоювання не тільки територій, але й духовного поневолення українського народу, яке повною мірою почало реалізовуватися після неканонічної анексії Київської митрополії московією через підступ, лукавство та підкуп, що є симонією. Висвітлено наслідки імперського духовного панування, яке, незважаючи на понад столітню боротьбу українського духовенства проти такого засилля, призвело до повної асиміляції як в освіті, мові, архітектурі, мистецтві, так і в богословських

* Доктор наук із богослів'я, професор, ректор та професор кафедри церковно-практичних дисциплін Київської православної богословської академії.

** Doctor of Theology, Professor, Rector and Professor of the Department of Church and Practical Disciplines of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

університету Великобританії Брендон Галлахер, який 22 листопада цього року виступив із великою доповіддю на щорічній міжнародній конференції «Православ'я в Україні», що вже традиційно відбулася в Київській православній богословській академії за участю президента Православної Церкви України Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія. Сьогодні, коли українські воїни захищають рідну землю від московських загарбників, існує велика потреба у ґрунтовному вивченні цього питання для розуміння витоків еретичної доктрини «руського міра» та здійсненні хоча б короткого аналізу окремих її моментів.

Мета роботи – спроба стисло осмислення витоків еретичної доктрини «руського міра».

Завданнями нашого дослідження відповідно до поставленої мети є:

- коротко проаналізувати історію боротьби українського православ'я з московським церковним поневоленням;
- висвітлити міркування окремих дослідників щодо помилковості концепції «руського міра»;
- показати негативні наслідки від поширення цієї доктрини в Україні.

З-посеред великого числа дослідників еретичної доктрини «руського міра» варто назвати перш за все тих, які торкалися її витоків: диякона Сергія Башинського («Історіографія ХХ–ХХІ століття стосовно процесу зміни

і навіть літургійних аспектах. Схарактеризовано позитивні зміни в осмисленні еретичної ідеології «руського міра» світовою науковою спільнотою, Вселенським Патріархатом, автокефальною помісною Українською Православною Церквою та громадянським суспільством і науковцями України, які відкрито засудили як її творців, так і саме вчення.

Зацентовано увагу на тому, що, згідно з різними соціологічними опитуваннями, Православна Церква України була й залишається найбільшим релігійним об'єднанням в нашій державі перш за все за рівнем самоідентифікації з нею наших співгромадян та суспільної довіри. У той час, коли приблизно 75 % мешканців України визнають себе православними віруючими, то до відкритого наступу 38 % опитаних належали до ПЦУ, 15 % – до московського патріархату в Україні, а 22 % називали себе «просто православними», а вже в березні місяці, коли тривала жорстока агресія московії, приналежними до ПЦУ визначали себе 52 % опитаних, «просто православних» стало 11 %, а послідовників московського патріархату – лише 4 %.

Зроблено висновки про падіння довіри до московії та її церковних інституцій як в Україні, так і по всьому світу. Запропоновано задуматись над розбудовою українського світу, тобто справжнього миру й любові до всіх із

юрисдикції Київської Митрополії у 1686 році» [2011]); митрополита Епіфанія Думенка («Право на автокефалію Української Православної Церкви» [2018]); Світлану Кагамлик («Українська церковна еліта і російський централізм: століття протистояння (1686–1786)» [2018]); професора Олександра Лотоцького («Автокефалія» [1999]); ігумена Григорія Лур'є («Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками»), Ігоря Нетудихаткіна («Князь на митрополичому престолі: символіка скрижалів з поховання київського митрополита Гедеона (Святополк-Четвертинського) у Софійському соборі» [2018]); Наталію Полонську-Василенко («Історичні підвалини УАПЦ» [1964]); священника Івана Сидора («Вплив теорії “Москва – Третій Рим” на політичне і церковне життя Росії в умовах російсько-українського конфлікту (2014–2015 рр.)» [2015]); професора Костянтина Ветошнікова (К. Vetochnikov «La “concession” de la métropole de Kiev au patriarche de Moscou en 1686: Analyse canonique»). У наш час згадаємо лише знакові постаті: Вселенського патріарха Варфоломія («“Руський мір” – інструмент легітимації російського етнорасизму»); Митрополита Київського і всієї України Епіфанія («Доповідь на розширеному засіданні архієрейського Собору»); Костянтина Дорошенка («“Русський мір” – ересь чи неонацизм?»); Павла

плеканням власної історії та помісної Української Церкви.

Ключові слова: Церква, Україна, ідеологія, «русский мір», московія.

The article is devoted to a topical issue that has not arisen today, but has become much more acute since Russia's full-scale invasion of Ukraine. The ideology of the “Russian world”, while having its origins in the Moscow Patriarchate, has nothing to do with the Orthodox Church. An attempt is made to show the Kremlin's imperial ambitions to conquer not only territories but also the spiritual enslavement of the Ukrainian people, which began to be fully implemented after the non-canonical annexation of Kyiv Metropolitanate by Muscovy through cunning, deceit and bribery, which is simony. The author highlights the consequences of imperial spiritual domination, which, despite more than a century of struggle by the Ukrainian clergy against such domination, led to complete assimilation in education, language, architecture, art, as well as in theological and even liturgical aspects.

The author characterizes the positive changes in the perception of the heretical ideology of the “Russian world” by the world scientific community, the Ecumenical Patriarchate, the autocephalous local Ukrainian Orthodox Church, civil society and scientists of Ukraine, who openly condemned both its creators and the doctrine itself. The author emphasizes

Павленка («Російське православ'я як авангард російського неоколоніалізму: "русский мир" в українському контексті» [2013]).

Спробуємо заглибитись у наше минуле і коротко проаналізувати, з одного боку, історію боротьби, а з іншого – підступні та лицемірні спроби поневолення Української Церкви та народу московитами, які викрали і продовжують красти не тільки нашу культурну спадщину та історію, але й будь-які, здавалося б, елементарні побутові речі в кожному селі та місті, куди вони вдираються як окупанти і вбивці. Увесь світ сьогодні знає про страшні злочини кремлівських загарбників у Бучі, Ірпені, Ізюмі, Маріуполі й багатьох українських населених пунктах, де знаходять тисячі розтерзаних, убитих і замучених мирних людей, у тому числі жінок і дітей, як на вулицях, так і в тимчасових могилах.

Коли ми заглибимось у нашу історію, то побачимо, що вже починаючи з династії Романових, а найбільше з часу запровадження Синодального устрою, московська церква була вбудована в систему державної влади. Усі питання вирішувалися тільки з погодження правителя, який мав поставити підпис на всіх рішеннях Синоду. Як не дивно, вся концепція «русского міра» базується на твердженні про глибоке історичне коріння російського православ'я, яке нібито бере свої витoki з часів хрещення Руси рівноапостольним князем Володимиром Великим (з 988 р.). Як відомо, святий Володимир Великий був великим князем Київським із центром князівства в Києві, а перша згадка про москву датується 1147 р. (як стверджують сучасні дослідники, вигадана Карамзіним, бо наводиться тільки в його книзі з покликанням на нібито втрачений літопис).

the fact that, according to various sociological surveys, the Orthodox Church of Ukraine has been and still is the largest religious community in our country, primarily in terms of the level of self-identification with it by our fellow citizens and public confidence. While about 75% of Ukrainians consider themselves Orthodox believers, before the open offensive, 38% of respondents belonged to the OCU, 15% to the Moscow Patriarchate in Ukraine, and 22% called themselves "just Orthodox," and in March, when the violent aggression of Muscovy continued, 52% of respondents identified themselves as belonging to the OCU, 11% as "just Orthodox", and only 4% as followers of the Moscow Patriarchate.

The conclusions are made about the decline in trust in Muscovy and its church institutions, both in Ukraine and around the world. It is suggested that we think about building a Ukrainian world, that is, true peace and love for all with the nurturing of our own history and the local Ukrainian Church.

Keywords: Church, Ukraine, ideology, "Russian world", Muscovy.

Надання ж автокефалії Українській Церкві Константинопольським Патріархатом вкотре спростувало міф про «колиску братніх народів» та про «єдиний народ».

Незаперечним фактом є те, що саме під омофором Київського митрополита були створені та розвивались єпархії на теренах майбутньої московії. З канонічної точки зору, саме Українська Церква є «Церквою-матір'ю» для московської, а не навпаки, про що часто можна почути від adeptів «руського міра». Як відомо, у другій половині XVII ст. Київська митрополія насильним та підступним способом була підпорядкована Московському патріархату після майже 700 років де-факто автокефального устрою, коли всі церковні справи вирішували собори. Тепер під політичним тиском Українська Церква змушена була перетворитися з Церкви-матері в Церкву-доньку, хоч це суперечило здоровому глузду, а також і самій хронології подій, бо матір не може бути молодшою за дочку на декілька сотень років. Однак Москва день за днем робила все для того, щоб підпорядкувати собі Українську Церкву. Порушуючи церковні правила, на канонічній території Вселенського патріарха вже 1666 р. створила нову Білгородську єпархію, а Чернігівську єпископію підвищили до рангу архієпископії. Святитель Йосиф Тукальський († 1675 р.) як митрополит Київський і всієї Руси виявив особливу твердість та безкомпромісність щодо підступів московії. І лише після його упокоєння кремль усіма доступними способами шукав лояльного для себе кандидата на митрополичий престол. Ним став єпископ Луцький Гедеон, князь Святополк-Четвертинський (рід його йшов ще від князя Святополка (Михаїла) Ізяславовича (1093–1113) – онука Ярослава Мудрого). Дочка гетьмана Івана Самойловича була дружиною небожа Гедеона, князя Юрія Четвертинського.

Не отримавши благословення від Вселенського Патріархату як Церкви-Матері, а лише з наказу царя та гетьмана, тобто світської влади, у Києві в святій Софії відбувається зібрання, на якому, крім самого єпископа Гедеона, не було нікого з архиєпископів. Навіть ігумени київських монастирів відмовились брати участь цьому т. зв. «елекційному соборі» (8 липня 1685 р.), де генеральний осавул, чотири полковники та інші мирські чини обрали «митрополитом» Гедеона. Такий склад собору без благословення й присутності вищих ієрархів та ігуменів робив його неканонічним, тому всі його ухвали й обрання теж, відповідно, були такими самими незаконними.

Українське ж духовенство зібрало інший Собор, який оголосив перший незаконним, наголошуючи й на тому, що він не мав права вирішувати жодних важливих церковних питань, а тим більше справу щодо зміни юрисдикції, бо це питання всієї Церкви. У своїх листах до гетьмана духовенство писало про незаконність такого обрання, а також про інші небезпеки. Наводився приклад Білгородської єпархії, яку незаконно забрала Москва, де духовенство бідне та безправне перед урядовцями і за якісь незначні провини зазнає тілесних покарань тощо [Полонська-Василенко, 1964, с. 72, 73].

8 листопада 1685 р. у Кремлі в неканонічний спосіб через підступ та обман, через втручання на чужу канонічну територію відбулося поставлення Гедеона [Лотоцький, 1999, т. 2, с. 374, 375]. В одній із царських грамот від нього вимагали, щоб зрівняти з іншими, носити білий клобук. Уже за його правління Українська Церква втрачає єпархії, Києво-Печерську лавру (1688 р.), Межигірський монастир, які стають ставропігійними та залежними напряму від московського патріарха. Як московського ставленика, його не поважало й духовенство. Усе життя він навіть сам себе не визнавав митрополитом, а завжди підписувався як єпископ Луцький [Нетудихаткін, 2018, с. 697–712]. Тіло спочилого Гедеона, яке майже два місяці простояло у Софійському соборі, поховали лише 4 червня.

Боротьба духовенства Київської митрополії тривала ще ціле століття (до 1786 р.). Утворення Синоду (1721 р.), повністю залежного від світської імперської влади, знаменувало посилення російського централізму. Київську митрополію було позбавлено давнього статусу [Кагамлик, 2018, с. 213–219; Полонська-Василенко, 1964, с. 76]. Митрополит Київський і всієї Русі перетворився на рядового архиєрея Російської Православної Церкви [Vetochnikov; Григорій Лурье, ігум.].

Наступних близько 300 років Київська митрополія перебувала під впливом чи то патріархів, чи то Синоду (з 1721), які планомірно нищили всі права та відмінності Української Церкви, навіть перейнявши її назву «Руська» та її історію. Унаслідок асиміляційної імперської політики як серед духовенства, так і серед мирян панівним було переконання про канонічність і благодатність всього того, що йшло з Москви [Епіфаній Думенко, митр., 2018, с. 10–24].

Так, через церковні інституції, які залишаються і сьогодні в прямому підпорядкуванні Москви, почав поширюватися «руссій мір», що є політичним проектом не лише реставрації

російської імперії, а й поширення російського православ'я на імперських теренах. Московська церква з самих початків була втягнута в ці політичні спекуляції, бо, як відомо, одним з авторів «русского міра» є патріарх Кирило, який і озвучив цю неоколоніалістську доктрину у 2009 р., відразу ж після свого обрання на патріаршество. За його словами, ядром «русского міра» сьогодні є росія, Україна, Білорусь.

Щоб утвердити вказані позиції, ця ідеологія вибірково спирається на деякі аспекти російської думки (XIX ст.) Хом'якова, Кіреєвського, Аксакова, Соловйова, Савицького, Трубецького, Флоровського, Ільїна, а тепер і Дугіна. Ідеологією цього еретичного вчення передбачається розбудова «Великої Русі» на чолі із сильним одноосібним російським правителем, що є втіленням у життя у всій повноті іншої утопії – «Москва–Третій Рим» [Сидор І., дяк., 2015, с. 190–206].

На одній із конференцій, що відбулася (ще у 2013 р.) в КПБА, професор П. Павленко зауважив: «...Утвердити “русский мир” в Україні можна виключно шляхом пониження серед населення рівня його української свідомості, шляхом його змалоросійщення та русифікації. Пропагандистам, адептам та симпатикам «русского мира» вкрай важливо, щоб українська мова, українська культура в Україні де-факто не мали захисту, щоб українці знали власну історію рівно стільки і рівно так, як це буде вигідно для «старшого брата», щоб українське національне християнство вважалось ерессю, а канонам вважалось лише російське православ'я, щоб українці просто не зауважували на своїй українськості, а міркували про себе в категоріях якогось спільного слов'янського простору, якоїсь «руськості», яка у своїй основі вихолощена від таких понять, як «українець», «український», натомість просякнута категоріями «всеславянскости» як «великорусскости»... У межах «русского мира» українська ідея існувати не може в принципі. Вона та ідеологія «русского мира» – це взаємовиключні, взаємоне прийнятні речі, бо «русский мир» ґрунтується на «руССькій» як великоросійській ідеї, в межах якої України немає» [Павленко, 2013, с. 326–334].

Трагічні події війни істотно вплинули на самосвідомість українців, багатьом відкрилися очі на те, чим насправді є ідеологія «русского міра», яку роками нав'язували з росії задля виправдання своїх агресивних планів. Як сказав у своїй доповіді на розширеному засіданні Архирейського Собору Православної Церкви України 24 травня 2022 р. Митрополит Київський і всієї України Епіфаній: «Православна Церква України була і залиша-

ється найбільшим релігійним об'єднанням в нашій державі, в першу чергу – за рівнем самоідентифікації з нею наших співгромадян та суспільної довіри. Беручи до уваги дані різних соціологічних опитувань, ми можемо сказати, що приблизно 75 % мешканців України визначають себе православними віруючими, переважна більшість із яких визнають свою приналежність до Православної Церкви України. Так було до початку великого російського вторгнення... Якщо до відкритого наступу 38 % опитаних належали до ПЦУ, 15 % – до Московського патріархату в Україні, а 22 % називали себе «просто православними» – таких зазвичай більшість на сході та півдні України – то вже в березні місяці приналежними до ПЦУ визначали себе 52 % опитаних, «просто православних» стало 11 %, а послідовників Московського патріархату – лише 4 %. Тобто три чверті з тих, хто ще на початку року вважав своєю Церквою Московський патріархат, уже в березні місяці відкинули її. Також соціологія свідчить, що вже в перший місяць після широкого нападу понад дві третини опитаних виступали за повний розрив церковних зв'язків України з Москвою. Є всі підстави вважати, що ця тенденція лише посилилася протягом наступних місяців» [Епіфаній, митр. Доповідь].

На своєму засіданні 27 липня 2022 р. цю доктрину як ересь засудив Синод Православної Церкви України, звернувшись до Вселенського Патріарха Варфоломія та предстоятелів помісних православних Церков з вимогою позбавити Кирила Гундяєва права посідати московський патріарший престол. У контексті того, що РПЦ сама припинила молитовне спілкування з православним світом, Синод не лише закликав визнати ідеологію «російського міра» еретичною, а й засудити патріарха Кирила як еретика, розкольника й одного з головних ідеологів російсько-української війни (2014–2022 рр.), на яку він неодноразово благословляв росіян.

Засуджена була ця еретична доктрина й християнською богословською спільнотою. Волоська Академія богословських досліджень (Греція) також оприлюднила декларацію, яку підписали сотні богословів із різних континентів та країн включно з московією. Документ констатує: «Від 2014 року, коли Росія анексувала Крим і почала проксі-війну в українському Донбасі, аж до початку повномасштабної війни з Україною та в ході цієї війни Путін і патріарх Кирило використовують ідеологію «російського міра» як основне виправдання вторгнення. <...> Це вчення стверджує, що цьому «“російському міру”» протистоїть корумпований Захід, очолюваний Сполученими Штатами та націями Західної Європи, що вже капітулював перед “лібералізмом”,

“глобалізацією”, “християнофобією”, “правами гомосексуалістів”, які розширюються завдяки гей-парадам, та “войовничому секуляризму”». Проти Заходу та проти тих православних, що вже впали в облуду й розкол (такі як Вселенський Патріарх Варфоломій, та інші помісні церкви, що його підтримують), виступає московський патріархат разом із Володимиром Путіним як справжні захисники православного вчення, яке вони трактують в категоріях традиційної моралі, ригористичному і непорушному розумінні традиції та пошани до Святої Русі. <...> Ми відкидаємо ересь “русского міра” і ганебні дії російської влади щодо розв’язання війни проти України, яка спричинена цим мерзенним вченням, що не має виправдання – за потурання Російської православної церкви, як дії глибоко не-православні, не-християнські і противні людству» [Дорошенко].

Засудив цю ідеологію та війну росії проти України і архієпископ Константинополя й Нового Риму Його Всесвятість Вселенський Патріарх Варфоломій, виступаючи на відкритті міжнародної конференції «World Policy Conference – For a Reasonably Open World», що проходила в Абу-Дабі. Святіший Патріарх у своїй розлогій промові перед діячами з усього світу згадав про історичні духовні зв’язки русичів зі Вселенським Патріархатом, від якого вони прийняли хрещення в X ст., і спроби підризу помісної Константинопольської Церкви та її ролі в православному світі з боку Росії після падіння Константинополя. Просування москви як «Третього Риму» спонукало Вселенський Патріархат засудити це у 1872 р. як ересь етнорасизму, засобом якої є панславізм і розкол. За словами Святішого владыки, РПЦ стала на бік Путіна: «Вона бере активну участь у просуванні ідеології “русского мира”, згідно з якою мова і релігія дозволяють визначити єдине ціле, що включає Росію, Україну, Білорусь, а також інші території колишнього Радянського Союзу та діаспору. Москва (як політична влада, так і релігійна) буде центром цього світу, місія якого полягатиме в боротьбі із занепадницькими цінностями Заходу. Ця ідеологія є інструментом легітимації російського експансіонізму та основою його євразійської стратегії. Зв’язок із минулим етнорасизму та сьогоденням “русского мира” очевидний. Віра, таким чином, стає стрижнем ідеології путінського режиму». Далі Вселенський Патріарх згадав про відмову Російської Церкви від участі у Святому і Великому Соборі Православної Церкви, який відбувся на Криті в 2016 р., та погіршення відносин після надання Вселенським Патріархатом автокефалії Православній Церкві України у 2019 р. Він додав,

що вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. посилило поляризацію... поглиблюється і розширюється поділ православного світу. Одні Церкви погоджуються з Вселенським Патріархатом, інші країни, які надто залежні від Росії, сліпо підтримують Московський Патріархат, треті воліють зберігати співучасть у мовчанні» [Варфоломій, патр.].

Однак «русскій мір» не лише єресь, але й неонацистська ідеологія, яка має конкретного тоталітарного вождя, містить та використовує у своїй риториці й політиці шовіністичні, фашистські, расистські, ксенофобські ідеї, заклики, образи й цілі. Мета та сама, що в націонал-соціалістичного вчення Гітлера: насильницьке розширення імперського простору під приводом особливого цивілізаційного права. Ось що про це сказав В. Сурков, який займався впровадженням цієї доктрини в життя: «Для мене що таке “русскій мір”? Це всюди, де люди говорять і думають російською або де дуже поважають російську культуру, там, де бачать в російській моделі національного розвитку альтернативу для того, що у них є вдома, там, де поважають нашого Путіна, там, де люди бояться російської зброї, – це і є наш вплив. Це також будь-яка країна, що сподівається на Росію, на її захист і заступництво, на те, що вона може прихилитися до неї у випадку конфлікту <...> Ця ідея “русского міра” – бути поверх бар’єрів, дивитися далі своїх кордонів і якомога більше взяти в цьому світі, володіти світом в чистому сенсі цього слова» [Дорошенко].

Звісно, всі ми сьогодні є очевидцями або безпосередніми учасниками цих процесів і в міру наших можливостей, згідно із законом України та канонічними правилами повинні робити все можливе, щоб об’єднавчий процес в українському православ’ї відбувався усвідомлено, з попередженням можливих провокацій. Ніхто не підтримує насильства щодо кліру чи вірних московського патріархату, але коли є факти чи повідомлення про колабораціонізм або співпрацю з агресором – таких слід відповідно до закону притягати до відповідальності за конкретні порушення. Варто процитувати слова із Заяви Священного Синоду від 16 травня 2022 р.: «Враховуючи особливе значення церковних питань для безпеки України, звертаємося до державної та місцевої влади, до громадянського суспільства із закликом сприяти процесу досягнення церковної єдності серед православних, сприяти швидшому подоланню впливу фашистської ідеології “русского міра”, невідкладному ухваленню необхідних рішень, які би припинили використання

МП в Україні як інструменту гібридної агресії. Переконані, що церковна єдність та незалежнення православних від впливу Москви – невід’ємна складова досягнення Україною перемоги у нинішній війні за свою волю і незалежність. Тож слід діяти тепер, а не колись у майбутньому, ухвалювати рішення, а не пропонувати розпливчасті обіцянки, брати відповідальність на себе, а не очікувати кроків від когось іншого» [Заява Священного Синоду].

Війна Росії проти України є гібридною, вона має різні виміри. Україна захищає свою територію, захищає економіку, енергетику, інформаційну сферу, політичний простір. У нас заборонена діяльність проросійських партій, телеканалів, банків із російським капіталом тощо. Виникає логічне запитання: а хіба релігійна сфера не є простором російської гібридної агресії проти України? Відповідь усім очевидна: не лише є таким простором, але й пріоритетною мішенню гібридних атак кремля протягом десятиліть. Не можна людям забороняти вірувати, бо цим би держава порушила основи демократії, до яких належить і свобода віросповідання. Однак держава може й повинна обмежити, щонайменше до часу повної деокупації території України, можливості впливу московської патріархії на церковне життя в Україні.

Немає жодних сумнівів у тому, що московська патріархія та її глава є повністю включеними в кремлівську систему влади та пропаганди, є її інструментами. Тож абсолютно правильно було б з боку Української держави захистити своїх співгромадян, які перебувають в юрисдикції московського патріархату, від використання їх Росією як інструмента гібридної агресії. Адже вони й досі залишаються під впливом московських наративів, які насаджувались в Україні впродовж більш як 300 років нашого поневолення.

Будемо відверті, деякі із аспектів цих наративів залишаються живучими й сьогодні. Однак, за словами митрополита Іларіона Огієнка, значні ювілеї якого ми в цьому році відзначаємо (140-річчя від дня народження, 50-річчя від дня його упокоєння, 60-річчя виходу у світ першого канонічно визнаного перекладу Біблії українською мовою), зараз триває процес розмосковлення Української Церкви, який полягає не лише в зміні мови богослужіння, а в набагато змістовніших та глибших процесах.

Для всіх Церков обов’язковими є незмінне догматичне вчення та основи канонічного устрою, які ґрунтуються на цьому вченні. Канони, які з часом можуть змінюватись, досить точно

визначають, у чому полягає самостійність Церкви. Вимагаючи єдності в питаннях віри, канони надають повну свободу в галузі адміністративній. Церковне управління базується на двох складових – тому, що в ньому встановлене Богом, і тому, що в ньому звичайного людського. Богом встановленою в церковному управлінні є чітка ієрархічна структура, яка складається з єпископа, пресвітерів та дияконів, а все інше, що складає систему т. зв. адміністративної централізації, має цілком людське походження [Голубинский Е., прот. т. 1 (первая половина тома), с. 257–259, 263–264]. Так і питання, яке ми сьогодні ставимо перед собою, має своїм змістом зовнішній устрій Православної Церкви або ж належить до адміністративного людського чинника.

Можливо, символічно, що вже три десятиліття тому відбувалося зібрання ієрархів УПЦ в Харкові, а перед тим у листопаді 1991 р. Собор у Києво-Печерській лаврі, де всі ієрархи, представники єпархій, монастирів та навчальних закладів підписалися під зверненням про отримання автокефалії. У Харкові теж обіцяли добиватися «канонічної автокефалії», а Москва тоді обіцяла «розглянути ці прохання». Усі ці обіцянки так і залишилися словами, до того ж – пустими. Тому і віруючі, і українське суспільство очікують від представників УПЦ МП не чергових обіцянок, посилянь на химерні плани просити в Москви автокефалію – вже її попросили тридцять років тому, де вона? – і не очікувань «проголошення автокефалії всіма Предстоятелями», бо реалізувати це прагнення неможливо. Православні українці та напевне все наше суспільство, як це підтверджується і даними соціологічних опитувань, очікують від МПвУ реальних кроків до відокремлення від неканонічної влади московського патріархату та досягнення єдності з Православною Церквою України.

Сподіваюсь, що всі, хто вважає себе українцем не лише за назвою, сьогодні розуміють важливість спільно молитись і трудитись задля перемоги України. А всі, хто має іншу позицію або ж виступає проти Української держави у будь-якій формі, особливо через зраду чи колабораціонізм, має отримати справедливе покарання та бути засудженим як церковним, так і світським судом. Нині в умовах війни, коли на перший план виходить національна безпека, потрібно ретельно перевіряти кожного, незважаючи на духовний сан і посаду, на предмет зв'язків із державою-загарбницею. Існування ж юрисдикції московського патріархату в Україні, як і будь-який інший спо-

сіб, який передбачає окреме від ПЦУ існування православних церковних структур в нашій державі, – канонічна аномалія, порушення, яке раніше чи пізніше має бути виправлене.

Іншими словами, не може бути двох чи трьох Православних Церков в Україні. Ми маємо спільне коріння, більше як тисячолітню історію, навчалися і зростали під одним українським небом, їмо один і той самий хліб, вирощений тут. Через те що брати ворогують між собою або ж не спілкуються, все ж таки вони залишаються дітьми одного батька й матері.

Наша Церква відрита до спілкування й готова до діалогу з тими, хто справді піклується про своїх вірних, хто любить Україну. Соборність чи ж демократичність виявилась в повній мірі в 2018 р., коли до останнього ніхто не знав чи будуть прийняті ті чи інші важливі рішення, кого буде обрано предстоятелем єдиної Української Церкви. Напевне пам'ятаємо, що тоді всі архиєреї московського патріархату в Україні були запрошені до участі в Об'єднавчому Соборі. І які були б рішення Собору та хто міг би стати очільником Церкви, коли не було б проігноровано цей заклик сьогодні, можемо тільки здогадуватись. Однак знаємо, що Бог не в силі, а в правді, й усе відбувається з Його Промислу. І незважаючи на те що запрошення Вселенського Патріарха прийняли лише два архиєпископи, Собор відбувся, і тепер ті, хто бажає, можуть долучитися до його рішень та скористатися його добрими плодами. Якщо до 2018 р. в Україні не було єдиної та визнаної Вселенським Православ'ям Помісної Церкви, то тепер вона є, її неможливо «створювати заново», а слід виходити з того, що вже навіки закарбоване в історії.

Це не лише позиція Православної Церкви України, але й Вселенського Патріарха, який стверджує: Об'єднавчий Собор відбувся, Православна Церква України отримала Томос про автокефалію, тому всі, хто бажають дотримуватися канонічного порядку, мають не шукати якоїсь альтернативи, але єднатися з нею. Вселенський Патріархат не має наміру і не буде створювати на канонічній території ПЦУ якусь альтернативну юрисдикцію.

І справді, впродовж останніх років, особливо зразу ж після отримання Томосу про автокефалію, ми спостерігаємо активний перехід духовенства і парафій московського патріархату до Православної Церкви України. На нашу думку, це незворотній процес, який тільки буде набирати обертів.

Війна ж росії проти України не залишає ні в кого сумніву в тому, що доктрина «русского міра» несе загрозу всьому

людству. Вона має бути засуджена на різних рівнях та заборонена як єретична, неонацистська, тоталітарна й екстремістська. Нам же, за словами професора П. Павленка, потрібно зараз подумати про «український світ», «...про таку загальнонаціональну ідеологію, яка б, з одного боку, грала на зміцнення, на консолідацію українського суспільства, на утвердженні його в ідеях державництва, незалежності, українськості, а з іншого боку, надійно б захищала від різного роду чужинських ідеологій» [Павленко, 2013, с. 326–334].

1. Vetchnikov K. La «concession» de la métropole de Kiev au patriarche de Moscou en 1686: Analyse canonique. URL: https://www.academia.edu/27973679/La_concession_de_la_m%C3%A9tropole_de_Kiev_au_patriarche_de_Moscou_en_1686_Analyse_canonique

2. Башинський С. Історіографія ХХ–ХХІ століття стосовно процесу зміни юрисдикції Київської Митрополії у 1686 році. Магістерська робота випускника КДА. Київ, 2011.

3. Варфоломій, патріарх. «Руський мір» – інструмент легітимації російського етнорасизму. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2022/12/09/ecum-patr-katadikase-polemno-stin-oukrania-kai-ideologia-rosikou-kosmou/>

4. Голубинский Е., прот. История Русской Церкви. Москва, 1997, т. 1 (первая половина тома).

5. Григорий Лурье, игум. Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками. URL: <http://vkist.ru/literatura-po-istorii-russkogo-hristianstva-vvedenie-russkoe-p/index4.pdf>

6. Доповідь Митрополита Київського і всієї України Епіфанія. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnnya-2022-r/>

7. Дорошенко К. «Русский мир» – ересь чи неонацизм? URL: <https://suspilne.media/222989-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozbiraetsa-kostantin-dorosenko/>

9. Епіфаній Думенко, митр. Право на автокефалію Української Православної Церкви. *Труди Київської Духовної Академії: науковий збірник Київської православної богословської академії* / ред. кол.: митр. Переяславський і Білоцерківський Епіфаній Думенко (гол. ред.) [та ін.]. [Київ]: Київська православна богословська академія, 2018. № 18. С. 10–24.

10. Заява Священного Синоду від 16 травня 2022 року. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/zayava-svyashhennogo-synodu-vid-16-travnnya-2022-r/>

11. Кагамлик С. Українська церковна еліта і російський централізм: століття протистояння (1686–1786). *Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції*. Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. С. 213–219.

12. Лотоцький О. Автокефалія: У 2 т. Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 1999, т. 2.

13. Нетудихаткін І. Князь на митрополичому престолі: символіка скрижалів з поховання київського митрополита Гедеона (Святополк-Четвертинського) у Софійському соборі. *Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції* / Під ред. д. богосл. н., проф. митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія Думенка, д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. С. 697–712.

14. Павленко П. Російське православ'я як авангард російського неоколоніалізму: «русский мир» в українському контексті. *Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами III Міжнародної наукової конференції*. Київ, 2013. [Вип. III]. Ч. 1. С. 326–334.

15. Полонська-Василенко Н. Історичні підвалини УАПЦ. Мюнхен, 1964. 128 с.

16. Сидор І., дяк. Вплив теорії «Москва – Третій Рим» на політичне і церковне життя Росії в умовах російсько-українського конфлікту (2014–2015 рр.). *Право-*

слав'я в Україні: Збірник за матеріалами V Міжнародної наукової конференції. Київ, 2015. [Вип. V]. Ч. 1. С. 190–206.

1. Vetrochnikov K. La «concession» de la métropole de Kiev au patriarche de Moscou en 1686: Analyse canonique. URL: https://www.academia.edu/27973679/La_concession_de_la_m%C3%A9tropole_de_Kiev_au_patriarche_de_Moscou_en_1686_Analyse_canonique
2. Bashynskiy S. Istoriohrafiia XX–XXI stolittia stovovno protsesu zminy yurysdyktsii Kyivskoi Mytropolii u 1686 rotsi. Mahisterska robota vypuschnyka KDA. Kyiv, 2011.
3. Varfolomii, patriarkh. «Ruskii mir» – instrument lehitymatsii rosiiskoho etnorasyzmu. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2022/12/09/ecum-patr-katadikase-polemotin-oukrnia-kai-ideologia-rosikou-kosmou/>
4. Holubinskii E., prot. Istoriiia Russkoi Tserkvi. Moskva, 1997, t. 1 (pervaia polovina toma).
5. Hrihorii Lure, ihum. Russkoe pravoslavie mezhdru Kievom i Moskvoi. Ocherk istorii russkoi pravoslavnoi traditsii mezhdru XV i XX vekami. URL: <http://vkist.ru/literatura-poistorii-russkogo-hristianstva-vvedenie-russkoe-p/index4.pdf>
6. Dopovid Mytropolyta Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Epifaniiia. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnya-2022-r/>
7. Doroshenko K. «Russkii mir» – ieres chy neonatsyzm? URL: <https://suspilne.media/222989-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozbraetsa-kostantin-dorosenko/>
9. Epifanii Dumenko, mytr. Pravo na avtokefaliuu Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy. Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii: naukovyi zbirnyk Kyivskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii / red. kol.: mytr. Pereiaslavskiy i Bilotserkivskiy Epifanii Dumenko (hol. red.) [ta in.]. [Kyiv]: Kyivska pravoslavna bohoslovka akademiia, 2018. № 18. S. 10–24.
10. Zaiava Sviashchennoho Synodu vid 16 travnia 2022 roku. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/zayava-svyashchennogo-synodu-vid-16-travnya-2022-r/>
11. Kahamlyk S. Ukrainska tserkovna elita i rosiiskiy tsentralizm: stolittia protystoiannia (1686–1786). Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk za materialamy VIII Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii. Kyiv: [Kyivska pravoslavna bohoslovka akademiia], 2018. S. 213–219.
12. Lototskyi O. Avtokefaliia: U 2 t. Kyiv: Vydavnychi viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 1999, t. 2.
13. Netudykhatkin I. Kniaz na mytropolychomu prestoli: symvolika skryzhaliv z pokhovannia kyivskoho mytropolyta Hedeona (Sviatopolk-Chetvertynskoho) u Sofiiskomu sobori. Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk za materialamy VIII Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii / Pid red. d. bohosl. n., prof. mytropolyta Pereiaslavckoho i Bilotserkivskoho Epifaniiia Dumenka, d. ist. n. H. V. Papakina, N. M. Kukovalskoi ta in. Kyiv: [Kyivska pravoslavna bohoslovka akademiia], 2018. S. 697–712.
14. Pavlenko P. Rosiiske pravoslavia yak avanhard rosiiskoho neokolonializmu: «russkii mir» v ukrainskomu konteksti. Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk za materialamy III Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii. Kyiv, 2013. [Vyp. III]. Ch. 1. S. 326–334.
15. Polonska-Vasylenko N. Istorychni pidvalyny UAPTs. Miunkhen, 1964. 128 s.
16. Sydor I., dyiak. Vplyv teorii «Moskva – Tretii Rym» na politychne i tserkovne zhyttia Rosii v umovakh rosiisko-ukrainskoho konfliktu (2014–2015 rr.). Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk za materialamy V Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii. Kyiv, 2015. [Vyp. V]. Ch. 1. S. 190–206.